

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут математики, економіки і механіки

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра диференціальної спеціальної психології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: «Особливості прояву асертивності у підлітків за гендерною диференціацією»

«The assertiveness demonstration features of the teenager by the gender differentiation»

Виконала: студентка денної форми навчання спеціалізація підготовки 8.03010201 Психологія

Шевченко Світлана Валеріївна

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Керівник к.психол.н., доцент, кафедра диференціальної і спеціальної психології Литвиненко О.Д

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали, підпис)

Рецензент к.психолн., доцент, кафедра загальної психології та розвитку особистості Артюхина Н.В

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали, підпис)

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 4 від 21.12.16 р.

Захищено на засіданні ЕК № 3

протокол № 15 від 20.01.17 р.

Оцінка здоблє 1 с 180
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

Н.В. Родіна
(підпис)

Родіна Н.В
(прізвище, ініціали)

Н.В. Родіна
(підпис)

Родіна Н.В.
(прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОЯВУ АСЕРТИВНОСТІ У ПІДЛІТКІВ ЗА ГЕНДЕРНОЮ ДИФЕРЕНЦІАЦІЄЮ.....	6
1.1 Сучасні психологічні дослідження про феномен асертивності у підлітковому віці.....	6
1.2 Агресія та асертивність.....	17
1.3 Віктимність та асертивність.....	29
1.4 Гендерні відмінності у проявах асертивності	34
Висновки до першого розділу.....	46
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	49
2.1 Організація психологічного дослідження.....	49
2.2 Методи дослідження.....	50
Висновки до другого розділу.....	56
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ АСЕРТИВНОСТІ У ПІДЛІТКІВ ЗА ГЕНДЕРНОЮ ДИФЕРЕНЦІАЦІЄЮ.....	57
3.1 Описовий аналіз отриманих результатів дослідження психологічних особливостей прояву асертивності у підлітків за гендерною диференціацією.....	57
3.2 Кількісно - кореляційний аналіз отриманих результатів дослідження психологічних особливостей прояву асертивності у підлітків за гендерною диференціацією	68
Висновки до третього розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	75
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним з актуальних завдань сучасної освіти є його гуманізація, створення умов для затвердження особи в соціумі, соціальній активності, самореалізації особи і формування нового типу стосунків, головними складовими яких виступатимуть відповідальність, незалежність, активність, адекватна взаємодія в міжособистісних стосунках.

Суперечливі трансформації сучасного суспільства актуалізують дослідження феноменів, які допомагають людині не лише протистояти кризовим явищам, а й стати успішною і психологічно здоровою особистістю, яка вміє заявляти про власні інтереси, цілі, досягати їх і при цьому з повагою ставитися до оточуючих. Саме асертивність містить в собі названі компетенції і особливості. Розвиток асертивності є особливо важливим в період юності, коли інтенсивно формуються життєві перспективи, нові погляди на стосунки між людьми і на себе самого, коли особистість стає суб'єктом власної життєдіяльності.

Особливо важливим стає вивчення психічних новоутворень у підлітка, оскільки він прагне відповідати вимогам часу, бути соціально активним, сміливим, усвідомлювати свої реальні заслуги і можливості. Проте заявити про себе відповідно до виникаючих потреб можуть не усі, оскільки визначити межі дозволеного в прояві наполегливості і напористості підліток часто затрудняється. Йому потрібно бути мотивованим на успішність діяльності і адекватним по відношенню до своїх можливостей, інакше виникає вірогідність розвитку конфліктів з навколишніми людьми. Особливо важко самоствердитися тому, хто має неоднорідний, нерівномірний психічний розвиток.

Формування асертивності підлітків - може бути запропоновано, як критерій ефективності становлення особи підлітка в соціальній взаємодії, оскільки дозволяє підліткові відстоювати свою точку зору, ставати

самостійним, активним, незалежним, цілеспрямованим, упевненим в собі, мотивованим на успіхи і досягнення, з великою силою волі, але зважати на думку інших, тобто виступати суб'єктом, автором свій життя. Між тим, асертивна поведінка, є в підлітковому віці значущою характеристикою зрілості особи, не будучи цілеспрямовано формоване, істотно затрудняє внутрішнє розкриття підлітка і соціальну адаптацію в середовищі однолітків і соціумі в цілому. Кожний індивід розвивається як представник конкретної статі. З'явившись на світ дівчинкою або хлопчиком, дитина в процесі соціалізації засвоює комплекс норм, правил, моделей поведінки, які наближають її до прийнятих в даному суспільстві. Підліток змушений постійно пристосовуватися до фізичних і фізіологічних змін.

Вперше заявив про асертивну поведінку американський психолог А.Солтер. Асертивну поведінку він розглядав, як протиположну двом деструктивним стратегіям - маніпуляції і агресії.

Асертивністю займалися ряд дослідників, присвячених вивченню асертивності, як особистої властивості та представлені в роботах: В.С.Агапова, М.Р.Донадзе, А.В.Каппоні, І.В.Поповой, Т.А.Коробковой, С.Ю.Мамонтова, А.Т.Новак, А.І.Розова, А.Є.Солтера, С.С.Степанова, Е.В.Хохлова, В.А.Шамієва, В.В.Шпалинського, Н.М.Подольак, О.Є.Фальова, Е.А.Яблоковой, Л.О.Ніколаєв, С.К.Мельничук, Дж.Вальпе, Р. Фритч.

Але в сучасній психологічній науці ще недостатньо досліджена тема прояву асертивності, як властивості особистості. Саме це зумовило вибір теми «Особливості прояву асертивності у підлітків за гендерною диференціацією».

Мета дослідження: Дослідити гендерні особливості прояву асертивності у підлітків.

Завдання дослідження:

1. Теоретичний аналіз феномену асертивності.
2. Проаналізувати наукову психологічну літературу про гендерні особливості прояву асертивності у підлітків.

3. Провести емпіричне дослідження гендерних особливостей прояву асертивності у підлітків.

4. Описати психологічні особливості прояву асертивності у підлітків за гендерною диференціацією.

Об'єкт дослідження: прояви асертивності у підлітків.

Предмет дослідження: психологічні особливості прояву асертивності у підлітків за гендерною диференціацією.

Методи дослідження: З метою вирішення поставлених дослідницьких завдань, була використана низка методів, а саме: теоретичний метод (аналіз і узагальнення літературних джерел за заданою проблемою); метод психодіагностичного дослідження; спостереження;

Метод психодіагностичного дослідження включав в себе ряд психодіагностичних методик, спрямованих на дослідження гендерних особливостей прояву асертивності у підлітків: методика діагностики асертивності (М.Дж.Сміт), методика діагностики стану агресії (Бассар-Дарки), методика дослідження схильності до віктимної поведінки (Андронникова А.О)

Практичне значення: Результати дослідження можуть бути використані у процесі викладання курсу лекцій з вікової та соціальної психології; факультативного курсу «Психологія» для учнів старших класів загальноосвітньої школи; у психолого - просвітницькій роботі з педагогами та батьками; у психологічному консультуванні та психокорекції.

Структура роботи: Робота складається зі вступу, 3- розділів, висновків, списку літератури та додатків. В роботі представлено – 3 таблиці, 3 рисунків. Повний обсяг роботи – 95 сторінок. Списку літератури містить 85 праць вітчизняних та зарубіжних авторів.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукової літератури доводить, що результати досліджень про гендерні особливості прояву асертивності є досить суперечлива. Доведено, що асертивна поведінка тісно пов'язана з агресивністю та віктимністю.

В магістерській роботі ми використовуємо наступне визначення. Асертивність - це вміння особи упевнено і гідно поводитися, наполегливо відстоювати свої права або точку зору, не нехтуючи правами інших.

Віктимність - досить стійка особистісна якість, що характеризує об'єктну характеристику індивіда ставати жертвою зовнішніх обставин і активності соціального оточення, свого роду особистісна схильність опинитися жертвою в тих умовах взаємодії з іншими і впливу цих інших, які в цьому плані виявляються нейтральними, "безпечними" для інших особистостей.

Агресія - індивідуальна або колективна поведінка, дія, спрямована на завдання фізичної або психологічної шкоди, збитку, або на знищення іншої людини або групи людей.

Людина сама обирає, як поводити себе тій або іншій ситуації. Проявляти агресію, бути жертвою або наполегливо відстоювати свої права, не нехтуючи правами інших. У той же час асертивна поведінка передбачає неагресивну впевненість. В асертивній поведінці немає ні агресії, ні приниження. Немає і порушення чужих меж або байдужого ставлення до інших людей, а також є самоповага.

Впевнена поведінка не означає придушення агресивних почуттів, вона сприяє редукції агресивної поведінки й зникненню приводів для агресії. Агресивна людина прокладає свій шлях, не рахуючись ні з чим і ні з ким. Асертивність, навпаки, хоча і пов'язана з глибоким усвідомленням власних потреб і прав, не означає зневажливого ставлення до чужих потреб і прав.

2. Аналіз наукової літератури доводить, що у підлітковому віці відбувається маніфестація тих аномалій особистісного розвитку, які

в дошкільний період існували в латентному стані. Усе, що стосується розвитку, якісно перебудовується, виникають і формуються нові психологічні утворення. На початку підліткового періоду складається ситуація появи суперечок – якщо у дорослого зберігається ставлення до підлітка ще як до дитини. Таке ставлення, з одного боку, вступає в протиріччя із завданнями виховання дітей цього віку і розвитком соціальної дорослості підлітка, а з іншого боку, воно вступає в протиріччя з уявленням підлітка про ступінь власної дорослості і його претензіями на нові права. Саме це протиріччя є джерелом конфліктів і труднощів у стосунках дорослого і підлітка.

3. Емпіричне дослідження особливостей прояву асертивності у підлітків за гендерною диференціацією проводився в три етапи: підготовчий, діагностичний та аналітико – інтеграційний. Для цього було розроблено процедуру емпіричного дослідження, здійснено формування репрезентативної вибірки. Складено комплекс надійних та валідних психодіагностичних методик, релевантних завданням дослідження. В результаті кореляційного аналізу було виявлено статистично значимі взаємозв'язок групи підлітків жіночої статі, а саме між показниками асертивності шкали А, Б, В і 7 шкалою віктимності (шкала реалізованої віктимності). В свою чергу статистичні значення в групі підлітків чоловічої статі не виявлено.

4. В результаті проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей прояву асертивності у підлітків за гендерною диференціацією були виявленні наступні психологічні особливості та відмінності.

Рівень підозрілості був статистично значуще більшим в групі дівчат. Вони частіше приписують іншим найнижчі мотиви та відчувають недовіру у міжособистісному спілкуванні, більш схильні до докор, звинувачень і ревнощів. Для них більш характерні злопам'ятність, конкурентність і прагнення спотворювати нейтральні висловлювання інших людей. Вони виразніше відчувають боязко-обережне ставлення до оточення.

В свою чергу, особи як чоловічої, так і жіночої статі характеризуються приблизно однаковим рівнем агресивності. Однак для дівчат більш характерним є ворожість, що виявляється як неприязне ставлення до того, з ким людина знаходиться в конфлікті, для них властиві ворожі установки, недружелюбність, небажання співробітничати. За показниками асертивності статевих розбіжностей не виявлено. В обох підгрупах середньогрупові значення за всіма шкалами асертивності знаходилися в межах норми. Також в обох підгрупах переважала нереалізована асертивність.

За віктимністю статевих розбіжностей між юнаками та дівчатами не виявлено. Встановлено, що віктимність не є характерною особливістю даних підвиборок. Зазначено, що чим більше дівчата схильні схвалювати використання фізичної сили проти іншої особи, тим частіше їхні спроби діяти асертивно виливаються в агресивність. В свою чергу, якщо підлітки жіночої статі характеризуються сформованою реалістичною думкою про себе і оточення, то їхні спроби діяти також можуть сприйматися міжособистісним колом спілкування як агресія. Показано, що коли дівчата не використовують асертивну поведінку а лише мають потенціал до її розвитку, то вони досить часто попадають в неприємні або навіть небезпечні для здоров'я й життя ситуації.

Можна сказати, що у досліджуваних тільки формується асертивна поведінка, що підтверджується, як теоретичним аналізом літератури так і емпіричним дослідженням.

Таким чином, тема психологічних особливостей прояву асертивності у підлітків за гендерною диференціацією дуже цікава та перспективна. Феномен асертивності ще мало вивчений, але є дуже важливим, як для конкретної людини так і для суспільства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Аболин А.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека/А.М. Аболин. Изд – во: Питер 1987.- 250 с.
- 2.Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии/ Адлер А. 2011г.-240с.
- 3.Азовская В. Манипулирование или асертивность,/ Азовская В. 1995г.-160с.
- 4.Арамова Г.С. Вікова психологія, - М.: Академічний проект,/Арамова Г.С. 2011.-608с.
- 5.Асеев В.Г. Мотивация, поведение и формирование личности. –/Асеев В.Г М. 1996. С.-45
- 6.Алексеева Л. Ф., Лебедева И. В. Асертивность как основное свойство субъекта в психологии 2009.- 350с.
- 7.Альберт Р., Еммонс М. Самоутверждающее поведение 2000.-230с.
8. Асмолов А.Г. Психология личности. - М.: Изд-во Моск. ун та, 1990. С.- 34
- 9.Балтес П.Б. Всевозрастной подход в психологии развития: исследование подъёмов и спадов на протяжении жизни // Психологический журнал. - т.15. - №1. - 1994. - С.60
10. Батаршев А.В. Психологія індивідуальних відмінностей. 2001.- 255с.
11. Берко Д.В. Вплив стилів батьківського виховання на підлітків 2000.- 220с.
12. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия 2001. — 352 с:
13. Бодалёва.В мире подростка. М.,-1990 С.-56
14. Божович Л.І . Особистість та її формування в дитячому віці 2005. – 210 с.
15. Бочевар С.Н. Психологія особистості та між особистих взаємовідносин 2001. - 346с.

16. Бук Говард, Стейн Стивен Эмоциональный интеллект и ваши успехи 2007, Баланс Бизнес Букс, 384с
17. Бурлачук Л., Морозов С. Словарь-справочник по психологической диагностике. - К., 1989.
18. Ганеева, А.А. Конфликтные ситуации подростков, зависящие от личностных особенностей [Текст] / А. А. Ганеева, А. В. Гайнуллина // Известия самарского научного центра РАН. — Т. 15, № 2–4, 2013 — С. 961–963
19. Герасина С.В. Ассертивное поведение как предпосылка формирования чувства собственного достоинства и самоуважения студенческой молодежи / С.В. Герасина // Проблемы современной психологии Изд – во: Питер — 2010. — № 10. — 168 с.
20. Грецов, А. Г. Тренинг общения для подростков / А. Г. Грецов. - СПб.: Питер, 2009. — 160 с.
21. Гришина, Н. В. Психология социального конфликта [Текст] / Н. В. Гришина. — СПб.: Питер, 2012. — 236 с.
22. Гулина М.А. Словарь- справочник по социальной работе. 2010 с.- 37
23. Дойч М. Разрешение конфликта (Конструктивные и деструктивные процессы) / М. Дойч // Социально - политический журнал. — 2007. — № 1. — С. 202-212.
24. Доллард Д. Разочарование и агрессия Изд- во: Питер 2000г.-150с.
25. Дріга Т.Г. Асертивність як чинник соціально-психологічної адаптації підлітків до навчання у школі. Вид - тво Луганськ, 2014. - 74 с.
26. Егорова, У. Г. Взаимосвязь родительского отношения и конфликтности подростков [Текст] / У. Г. Егорова // Известия самарского научного центра РАН. — Т. 15, № 2–4, 2013 — С. 964–966
27. Егошкин Ю.В. Диагностика и коррекция агрессивного поведения у детей школьного возраста 1995. - 165 с
28. Емельянов, И. Л. Виктимность и виктимизация: понятие, виды,

проблемы профилактики // Философия, социология, культурология. – 2008. - №5. – С.3-14.

29. Еникополов С.Н. Дети и психология агрессии // Школа здоровья. 1995. С.45

30. Змановская Е. Условия формирования агрессивного поведения личности 2004г.-105с.

31. Журавлев В.С. Почему агрессивны подростки // СоцИс. - 2001. - № 2. - С.108-

32. Каппони, В. Как делать все по-своему или Ассертивность – в жизнь / В. Каппони, Т. Новак. – СПб. : Питер, 1995. – 186 с.

33. Карелин А.А. Большая энциклопедия психологических тестов 1991-350с.

34. Квашиш В.Е . Основы виктимологии. – М., 1999 – 98 с.

35. Кле М. Психология подростка. - М. : Педагогика, 1991. - Пер. изд.

36. Кон И. С. Психология юношеского возраста. Учеб. Пособие для студ.

37. Коновалов В.П. Виктимность и её профилактика. Иркутск 1992., с.25-26

38. Костюк Л.М Психологія підлітка 1991. – 190с.

39. Кречмер Э. Строение тела и характер – СПб.: Питер1995г.-250с.

40. Кривцова С.В., Мухаматулина Е.А. Тренинг: навыки конструктивного взаимодействия с подростками. - М.: Генезис, 1997. - 192с.

41. Кузнецова Л. Е., Ерошенко А. Н. Психологические особенности проявления виктимного поведения у современной молодёжи (Челябинськ, февраль 2013). - Челябинськ: Два комсомольца, 2013. - С. 73-75.

42. Кулагина І.Ю Возрастная психология Изд – во: Воронеж 1997. – 210с.

43. Лазарус А. Краткосрочная мультимодальная психотерапия. Санкт-Петербург. Изд. - Речь 2001 С.- 34

44. Литвиненко О.Д. Проблема психотравми у психологічній науці:

основні погляди та підходи/ О.Д. Литвиненко // Вісник Одеського національного університету. – Одеса. – 2016. - Т. 16. Вип.13. Психологія. – С. 179-185.

45. Литвиненко О. Д. Проблема адапційного потенціалу особистості в психологічній науці [Lytvynenko O.D. The problem of personality adaptation potential in psychological science] / О.Д. Литвиненко // Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 1 (13) – с0-publ.: Publishing office: Accent graphics communications – Hamilton, ON, 2016. –Р. 371-378.

46. Литвиненко О. Д. Адаптаційний потенціал особистості як її інтегративна характеристика [Lytvynenko O.D. The adaptation potential of the personality as its integrative characteristics] / О.Д. Литвиненко // Science and practice: Collection of scientific articles. – Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. - Р. 112-117

47. Леонтьев, А. А. Ассертивность. Общение и деятельность общения / А. А. Леонтьев. – СПб. : Питер, 2008. – С. 160–215

48. Лоренц К. Агрессия (так называемое «зло») / Пер. с нем. — М.: «Прогресс», 1994. — 214 с. 2.

49. Лоренц К. Агрессия Изд-во: Питер 1994г.-190с.

50. Майерс Д. Социальная психология 2002. - 512 с

51. Малкина-Пых И.С. Психология поведения жертвы - М.: Наука, 2009. – 329 с.

52. Маклаков А.Г. Общая психология - СПб.: Питер, 2001.- 310с.

53. Маркузе Г. Эрос и цивилизация Изд-во: Питер 1999г.-230с.

54. Мещеряков В. Большой психологический словарь Изд-во АСТ, АСТ Москва 2004. 672 с.

55. Мудрик А.В. Виктимология - М.: Магистр, 2002. – 524 с.

56. Немов Р.С. Психология Изд-во: Питер 1995г.-210с.

57. Ніколаєв Л. О Дослідження проблеми асертивності у вітчизняній та

зарубіжній школах психології розвитку // Збірник наукових праць КіПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України № 9

58. Паренс Г. Агрессия наших детей Издательство- Москва 1999г.-150с.

59. Петровський А.В. Введение в общую психологию – СПб. : Питер, 1996г.-496с.

60. Райгородський Д.Я. Психология и психоанализ характера - СПб. : Питер, 1996г- 285с.

61. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности / Психологический журнал. — № 5, 1996. 3–18 с.

62. Ремшмидт Х. Подростковый и юношеский возраст. Проблемы становления личности. М.: МИР, 1994 - 320с.

63. Ривман Д.В., Устинов В.С. Виктимология - СПб.: Гардарика, 2000. – 320 с.

64. Роберт Э. Алберти, Майкл Л. Эммонс Самоутверждающее поведение - Гуманитарное агенство "Академический проект" Санкт-Петербург

65. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. - Кн.1. - М., 1999

66. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии – СПб.: Питер, 2002 - 720с.

67. Рудик П. А. Мотивы поведения деятельности. СПб.: Москва 1998. — 136с.

68. Семенюк Л.М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков М.Воронеж 2004. – 210с.

69. Стаут С. Ассертивность как комплексная интегральная характеристика личности СПб.: Питер 1999г, 220- 225с.

70. Стаут С. Управленческий тренинг (Managing Training) / Стаут С.; пер. с англ. — СПб.: Питер, 2006 . — 160 с.

71. Степанов С.С. Популярная психологическая энциклопедия СПб.:Питер 2005. — 672 с.

72. Сухарёв А.В. Поведінка підлітків СПб.: Питер 1998. 286с.
73. Фельдман, Д. В. Теоретико-методологические основы изучения социально-психологических условий влияния стратегии жизни на уровень виктимности молодежи // Социальная политика и социология. - 2012. - № 8. - С. 236-254.
74. Фёдоров А. П. Когнитивно - поведенческая психотерапия СПб.: Питер, 2002. — 352 с
75. Франк Л.В. Виктимология и виктимность / Л.В. Франк. - Душанбе, 2002. С.34
76. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия СПб.: Питер1992г.- 60с.
77. Фролов Ю.И. Психология подростка СПб.: Питер1997. – 245 с.
78. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности Пер. с англ. Э. М. Телятникова, Т. В. Панфилова СПб.: Питер 2004г.-635с.
79. Хохлова Е.В. Конструктивная агрессивность в формировании навыков ассертивного поведения СПб.: Питер 2008. — 220 с.
- 80.Хрипкова Мир детства: Подросток. - М., 1982.
81. Христенко, В. Е. Психология жертвы. - Х.: Консум, 2005. - 256 с; С.127.
82. Шамиева, В. А. Ассертивность в структуре личности субъекта адаптации СПб.: Питер 2009. – 207-2020 с
83. Шейнов В.П Ассертивность индивида и его здоровье СПб.:Питер 2006. – 305с.
84. Шейнов В. П. Разработка теста ассертивности, удовлетворяющего требованиям надежности и валидности. // Вопросы психологии. 2014. №2.
85. Шильцова Ю.В. Ассертивность как один из психологических механизмов развития социальной адаптации у детей старшего дошкольного возраста Автореферат.2012. — 22 с.